

Artur Malczewski

Socjolog, kierownik Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii

Marta Struzik

Psycholog, specjalista w Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii

W drodze ku dorosłości

Obraz polskiej młodzieży w świetle najnowszych badań

Od początku lat 90. Fundacja CBOS prowadzi badania dotyczące polskiej młodzieży, która kończy szkołę średnią i wchodzi w dorosłe życie. Dzięki powtarzalności pomiarów możemy zaobserwować zmiany zachodzące wśród młodzieży, również dotyczące używania substancji psychoaktywnych.

Podjmując próbę charakterystyki polskiej młodzieży, można wziąć pod uwagę szereg aspektów i wskaźników. Wielu informacji na temat postaw, wartości, celów oraz stylu życia młodzieży dostarczają badania ankietowe, zwłaszcza jeśli realizowane są cyklicznie w kilkuletnich odstępach czasowych. Takie pomiary pozwalają na obserwację ewentualnych zmian i trendów dotyczących zachowań podejmowanych przez młodych Polaków. Jednym z badań eksplorujących szczegółowo cechy charakterystyczne młodzieży jest badanie „Młodzież” realizowane przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej CBOS, którego ostatnia edycja została przeprowadzona w 2010 roku. Projekt ten ma już długą historię realizacji, jako że pierwszy pomiar został dokonany w 1990 roku. Następne badania odbyły się w latach: 1991, 1992, 1994, 1996, 1998, 1999, 2003, 2005, 2008 oraz 2010.

Badanie z 2010 roku dotyczyło następujących obszarów:

- plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży;
- funkcjonowanie młodzieży w środowisku szkolnym;
- opinia młodzieży o polityce, demokracji i gospodarce;
- warunki materialne i praca zarobkowa;
- dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy;
- wartości, obyczajowość, grupy odniesienia;

- sposoby spędzania wolnego czasu i zainteresowania, w tym uczestnictwo w grach typu hazardowego;
- używanie substancji psychoaktywnych.

W 2010 roku projekt objął 1246 respondentów w wieku 18–19 lat, uczęszczających do ostatnich klas liceów, techników i zasadniczych szkół zawodowych. Wywiady kwestionariuszowe zostały przeprowadzone metodą audytoryjną w listopadzie 2010 roku.

W artykule zaprezentowane zostaną wybrane wyniki badania „Młodzież 2010” w kontekście danych uzyskanych z wcześniejszych pomiarów. Podjęta zostanie próba określenia wizerunku współczesnej młodzieży oraz wyborów, których dokonują młodzi Polacy.

Cele i dążenia młodzieży

Po raz pierwszy zapytano młodzież o ich cele i dążenia w 1994 roku. Badani uczniowie wybierali z ankiety trzy najważniejsze dla siebie cele życiowe. W 2010 roku połowa badanych deklarowała miłość i przyjaźń (50%) oraz udane życie rodzinne oraz dzieci (49%). W dalszej kolejności uczniowie wskazywali ciekawą pracę (39%) oraz zrobienie kariery – co trzeci badany (34%).

Warto odnotować, że dwa najbardziej popularne cele, które zadeklarowała połowa badanych, straciły na znaczeniu w porównaniu z wcześniejszym pomiarem z 2008 roku. W przypadku miłości i przyjaźni oraz udanego życia rodzinnego

i dzieci o pięć punktów procentowych więcej, czyli ponad połowa respondentów wskazywała na te cele w 2008 roku. Piąty w kolejności cel, tj. osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej, zadeklarowany został przez najwyższy odsetek uczniów od początku prowadzenia pomiaru (30%). We wszystkich wcześniejszych badaniach od 1994 roku co czwarty uczeń deklarował ten cel życiowy jako istotny, a w 2010 roku prawie co trzeci. Porównując dzisiejszą młodzież do tej z 1994 roku, widać, że wzrosło dla niej znaczenie takich wartości, jak: miłość i przyjaźń (z 39% w 1994 roku do 50% w 2010 roku), osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej (odpowiednio: z 19% do 34%) oraz zdobycie majątku (z 25% do 30%). Prawie o połowę spadło życie zgodne z zasadami religii (z 10% do 6%) i o połowę (z 10% do 5%) niezależność w pracy.

Badani uczniowie uczęszczają do ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. Są to roczniki, które po ukończeniu szkoły wejdą w dorosłe życie, kontynuując edukację lub podejmując pracę. Czy możemy zaobserwować zmiany w wyborach młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne? Od 1992 roku młodzież pytana jest o jej wybór po szkole dotyczący pracy lub dalszej edukacji. W 2010 roku najwyższy odsetek, co dziesiąty badany, zadeklarował, że wyjedzie za granicę na stałe lub dłuższy czas. W porównaniu do wyników z 2003 i 2008 roku nastąpił spadek o 11 punktów procentowych młodych osób, które chcą studiować po skończeniu szkoły średniej. W 2010 roku mniej niż połowa uczniów (48%) zadeklarowała podjęcie studiów po skończeniu szkoły. Nie zmienia to faktu, że obecna młodzież prawie dwukrotnie częściej chce studiować niż jej rówieśnicy z 1992 roku (27% w 1992 i 1994 roku). O zmianie sytuacji na lepsze w opinii młodych osób świadczy fakt, że w 1992 roku co dziesiąty badany deklarował, że po skończeniu szkoły pozostanie bez pracy i będzie bezrobotny. W 2010 roku tylko 1% badanych wskazał taką odpowiedź. Część badanej młodzieży (17%) podejmie pracę po skończeniu szkoły.

Przyjrzyjmy się zatem, co w opinii młodych osób kończących szkoły ponadgimnazjalne decyduje o znalezieniu pracy. W 2010 roku połowa badanych odpowiedziała, że znajomości i układy. Jest to wzrost o 10 punktów procentowych w stosunku do roku 2008. Niewiele mniej badanych odpowiedziało, że rodzaj wykonywanego zawodu (49%) oraz znajomość języków obcych (48%).

Porównując obecną młodzież do tej z roku 1994 odnotowujemy spadek znaczenia języków obcych (56% w 1994 roku) oraz rodzaju zawodu (53%), a wzrost, jak to już zostało zaznaczone, znajomości i układów.

Opinia na temat szkoły

Badani uczniowie w 2010 roku oceniają lepiej szkołę jako instytucję, która przygotowuje do pracy zawodowej niż ich rówieśnicy w 1998 roku. Odnotowujemy wzrost odsetka uczniów deklarujących, że szkoła daje duże szanse na zdobycie atrakcyjnej pracy z 32% w 1998 roku do 54% w 2010 roku. Podobnie pozytywne zmiany zaszły w opinii uczniów na temat ich przygotowania do dalszej nauki. W 1998 roku 53% ankietowanych odpowiedziało pozytywnie na pytanie, czy szkoła dobrze przygotowuje do dalszej nauki, a w 2010 roku aż 71%.

Uczniowie pytani byli o opinię na temat nauczycieli. Analizując wyniki prowadzonych pomiarów, można stwierdzić zmiany w opinii o nauczycielach. W 2010 roku zmniejszył się (z 61% do 53%) odsetek uczniów uważających, iż wszyscy nauczyciele lub większość stara się nauczyć ich samodzielnego myślenia. Spadł także odsetek badanych uważających, że wszyscy nauczyciele lub większość zachowuje się *fair* i z wyczuciem w stosunku do nich z 44% (2008) do 39% (2010). Nastąpił natomiast wzrost liczby uczniów uważających, że wszyscy nauczyciele lub większość bardziej interesuje się uczniami mającymi dobre wyniki, a zaniedbuje słabszych (z 32% w 2008 roku do 36% w 2010 roku).

Dom rodzinny i rówieśnicy

Zdecydowana większość uczniów mieszka z obojgiem rodziców. Tylko 14% wychowuje się w rodzinach niepełnych, z tego w zdecydowanej większości z matką. Częściej w rodzinach niepełnych są uczniowie mieszkający w miastach niż na wsi. Na podstawie wyników badania można stwierdzić, iż większość uczniów wychowuje się w przyjaznej atmosferze i znajduje porozumienie z bliskimi. 83% określa swoje relacje z matką jako dobre lub bardzo dobre. Mniejszy odsetek ocenia jako dobre lub bardzo dobre relacje z ojcem (66%). W opinii badanych nastąpiło nieznaczne pogorszenie relacji w rodzinie, polegające na zmniejszeniu się odsetka odpowiedzi „bardzo dobre”, ale wzrostu odsetka odpowiedzi „dobre”.

Młodzież najczęściej spędza swój czas z rówieśnikami; z przyjaciółmi (50%) lub chłopakiem bądź dziewczyną (42%). Jednakże najważniejszą osobą w domu jest matka. Badani mogą liczyć przede wszystkim na jej wsparcie w trudnych chwilach (57%). Ponadto matka jest autorytetem, na którego uznaniu młodym osobom zależy (48%). Mniejsze znaczenie dla badanych ma ojciec niż matka.

Świat wartości i umiejętności

Ankietowani uczniowie pytani byli o udział w nieformalnych grupach. Większość młodzieży do nich nie należy (61%). Jednakże nastąpił niewielki wzrost odsetka osób, które deklarują przynależność do nieformalnych grup z 33% w 2008 roku do 37% w 2010 roku. Cechą charakterystyczną jest brak zaufania wyrażany przez badaną młodzież. Zdecydowana większość uważa, iż w kontaktach z ludźmi należy zachować ostrożność (80%). Pozytywnym aspektem jest wyrażanie poglądu przez większość badanych, że mają oni szansę na lepsze życie, niż mieli ich rodzice (71%). Młodzi mają także poczucie wpływu na własne życie (75%). Analizując trendy, odnotowujemy zwiększanie się grupy osób pozytywnie zapatrujących się na swoją przyszłość, ale również rosnący indywidualizm badanej młodzieży. Większość (77%) uważa się za osoby wierzące. Jednakże od lat zmniejsza się poziom uczestnictwa w praktykach religijnych.

Przedmiotem pomiaru były także postawy młodzieży wobec kontaktów seksualnych. Wyniki ostatniego badania nie odnotowują znaczących zmian. Badani uczniowie wykazują wysoki poziom akceptacji seksu przedmałżeńskiego lub poza instytucją małżeństwa. Ponad połowa ankietowanych (54%) nie zgadza się z opinią, że do pierwszych kontaktów seksualnych powinno dochodzić dopiero po zawarciu małżeństwa. 64% odpowiedziało pozytywnie na pytanie, iż w przypadku kochających się ludzi ślub nie jest konieczny do kontaktów seksualnych.

Od pierwszego pomiaru w 1996 roku wzrasta systematycznie odsetek badanych znających jakiś język obcy na tyle, aby się porozumieć. W 1996 roku 16% deklarowało znajomość języka obcego, a w 2010 roku 59%. Spośród tych, którzy deklarują znajomość języka zdecydowana większość wskazuje język angielski (85%). Jedna czwarta mówi o znajomości języka niemieckiego. Wyniki odnotowują również, że

większość uczniów zna tylko jeden język obcy w stopniu umożliwiającym porozumienie się z cudzoziemcem (77%).

Młodzież a substancje psychoaktywne

Picie alkoholu

Wyniki dotyczące używania przez młodzież alkoholu wskazują nadal na największe rozpowszechnienie konsumpcji piwa, chociaż w roku 2010 odnotowano dalszą stabilizację w ramach tego wskaźnika (do picia piwa w ciągu ostatniego miesiąca przyznało się 74% młodzieży). Najmniej rozpowszechnionym alkoholem jest wino (wskaźnik spożycia w ciągu ostatniego miesiąca wyniósł 31%), a jego konsumpcja również utrzymuje się na stałym poziomie. Dane z 2010 roku wskazują na wzrost spożycia wódki oraz innych mocnych alkoholi (wskaźnik używania w ciągu ostatniego miesiąca wyniósł w 2010 roku – 61%).

W 2010 roku chłopcy częściej niż dziewczęta sięgali po piwo w ciągu ostatniego miesiąca (odpowiednio 82% i 69%) oraz po wódkę i inne mocne alkohole (odpowiednio 68% i 58%). W przypadku picia wina odnotowano odwrotną tendencję, tj. więcej dziewcząt niż chłopców spożywało wino (odpowiednio 38% i 30%) – wykres 1.

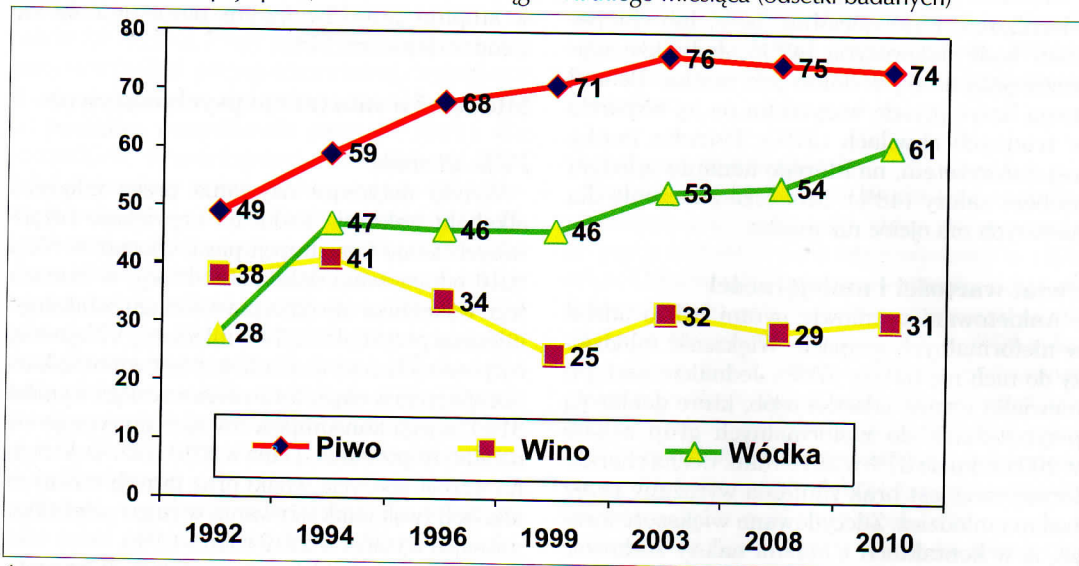
Używanie narkotyków

W badaniu pytano respondentów o doświadczenia związane z używaniem substancji psychoaktywnych. Odsetki młodzieży wskazujące odpowiedzi potwierdzające używanie poszczególnych środków kiedykolwiek w życiu, w ciągu ostatnich 12 miesięcy oraz ostatnich 30 dni, zaprezentowano w tabeli 1.

Wyniki z 2010 roku wskazują na wzrost w stosunku do pomiaru z 2008 roku odsetka młodzieży deklarującej używanie kiedykolwiek w życiu marihuany lub haszyszu (wzrost o ok. 5 punktów procentowych) oraz „dopalaczy” (wzrost o ok. 8 punktów procentowych).

W przypadku DXM, szafwii wieszczej, syropów przeciwkaszlowych, GHB, heroiny, kokainy i cracku oraz LSD wzrosty nie przekroczyły 1,5 punktu procentowego, stąd można je uznać za wskaźniki świadczące o stabilizacji trendu. W przypadku amfetaminy (w 2008 roku – 9%; w 2010 roku – 6,8%), ecstasy (w 2008 roku – 5,5%; w 2010 roku – 3,5%) oraz leków uspokajających i nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza (w 2008 roku – 21,8%;

Wykres 1. Konsumpcja piwa, wina i wódki w ciągu ostatniego miesiąca (odsetki badanych)

Źródło: Badora i in. (2011), *Młodzież 2010*, s. 10, CBOS.

w 2010 roku – 19,9%) widoczny jest nieznaczny spadek odsetka młodzieży eksperymentującej z tymi substancjami.

Trend wzrostowy dotyczący używania marihuany i haszyszu nie jest już tak widoczny w przypadku młodzieży używającej tych substancji w ciągu ostatnich 12 miesięcy (16,4% w 2008 roku; 18% w 2010 roku) oraz w ciągu ostatnich 30 dni (7,3% w 2008 roku; 7,7% w 2010 roku). W przypadku „dopalaczy” odnotowano wzrost używania tych substancji w ciągu ostatniego roku przed badaniem (w 2008 roku – 2,6%; w 2010 roku – 7,2%). Natomiast analizując wskaźnik używania „dopalaczy” w ciągu ostatnich 30 dni, nie zarejestrowano istotnych różnic w pomiarze z 2008 i 2010 roku (odpowiednio 1,5% i 1,1%). Na wartość tego wskaźnika w 2010 roku wpłynął z pewnością fakt akcji zamknięcia sklepów oferujących sprzedaż „dopalaczy” w październiku 2010 roku.

Dostępność narkotyków wśród młodzieży

Wyniki badania dotyczące opinii młodzieży na temat faktu sprzedaży narkotyków w szkołach wskazują na zmniejszanie się skali tego zjawiska. W 2010 roku 55% badanej młodzieży jednoznacznie wskazało, że na terenie ich szkoły nie występuje sprzedaż narkotyków, co stanowi dalszy wzrost w stosunku do poprzednich pomiarów (w 2003 roku – 37%, w 2008 roku – 50%). Jednocześnie maleje grupa responden-

tów, którzy nie wskazują ani pozytywnej, ani negatywnej odpowiedzi: w 2008 roku 40% młodzieży wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”, a w 2010 roku odsetek ten zmniejszył się o 5 punktów procentowych, czyli najmniej od 1996 roku. Od 2008 roku, po spadku w stosunku do roku 2003, na stabilnym poziomie utrzymuje się odsetek młodzieży potwierdzającej fakt sprzedaży narkotyków na terenie szkół (ok. 10%).

Jako wskaźnik dostarczający informacji na temat potencjalnej dostępności narkotyków można traktować dane dotyczące liczby propozycji kupna narkotyków, które kierowane są do młodzieży. Do 2003 roku stale zmniejszał się odsetek respondentów, którzy nigdy nie doświadczyli propozycji kupna narkotyku. Dane z roku 2008 odwróciły ten trend, wtedy to 64% młodzieży wskazało odpowiedź, że nigdy nie złożono im propozycji zakupu narkotyku. W 2010 roku odsetek ten dalej wzrósł, sięgając 67%.

Propozycje zakupu substancji składane młodzieży w ciągu ostatnich 12 miesięcy przed badaniem najczęściej dotyczyły nabycia piwa (92%), wódki (87%) i wina (70%), a następnie marihuany lub haszyszu (34%), „dopalaczy” (16%), amfetaminy (9%) i ecstasy (6%). W przypadku innych środków odsetki nie przekroczyły 5%.

Dane z 2010 roku dotyczące znajomości przez młodzież miejsc, w których można kupić narkotyki, nie różnią się istotnie od informacji zebra-

Tabela 1. Używanie narkotyków przez młodzież (odsetki badanych, tylko odpowiedzi twierdzące)

Substancja psychoaktywna	Używanie substancji psychoaktywnych kiedykolwiek w życiu					
	2008	2010	W tym:			
			używanie w ciągu ostatnich 12 miesięcy		używanie w ciągu ostatnich 30 dni	
			2008	2010	2008	2010
Marihuana lub haszysz	30,5	35,7	16,4	18,0	7,3	7,7
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	21,8	19,9	11,2	9,6	4,7	3,8
Amfetamina	9,0	6,8	3,7	3,0	1,1	1,5
Ecstasy	5,5	3,5	3,0	1,4	1,1	0,8
Substancje wziewne	2,9	2,8	1,0	0,7	0,6	0,5
LSD	2,3	3,3	1,3	1,4	0,5	0,7
Grzyby halucynogenne	3,6	3,4	2,0	1,4	1,1	0,6
Kokaina	2,2	2,3	1,1	0,7	0,6	0,6
Crack	1,2	2,3	0,5	0,6	0,4	0,5
Relevin	0,8	1,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Heroina	1,3	1,9	0,6	0,8	0,1	0,5
Polska heroina „kompot”	1,1	1,6	0,6	0,5	0,3	0,5
GHB	0,9	1,3	0,5	0,3	0,3	0,3
Leki przeciwkaszlowe przyjmowane w celu odurzenia się	3,2	4,7	1,9	2,2	0,9	1,1
„Dopalacze”	3,5	11,4	2,6	7,2	1,5	1,1
Dekstrometofan (DXM)	1,0	1,3	0,6	0,4	0,5	0,2
Sterydy anaboliczne	3,4	2,9	1,9	0,9	0,7	0,5
Poppersy	4,8	3,0	2,4	1,3	0,8	0,9
Szałwia wieszczą	2,1	2,6	1,1	1,0	0,6	0,4

Źródło: Badora i in. (2011), *Młodzież 2010*, s. 154, CBOS. W zestawieniu nie uwzględniono braków danych.

nych w 2008 roku. Po spadku zanotowanym po 2003 roku na stałym poziomie kształtuje się liczba młodych Polaków deklarujących znajomość kilku miejsc/osób, gdzie można kupić narkotyki (ok. 30%). Natomiast ok. 40% młodzieży w 2008 i 2010 roku wskazało, że nie ma informacji, gdzie lub od kogo dokonać zakupu narkotyków.

Podsumowanie

Wyniki pomiaru rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych przez 18–19-latków w 2010 roku w przypadku większości środków nie wskazały na znaczące zmiany. Konsumpcja piwa i wina pozostaje na stałym poziomie, jedynie pewien wzrost obserwuje się w przypadku spożycia wódki i innych mocnych alkoholi. Wzrost eksperymentowania z marihuaną lub haszyszem nie powoduje bardziej regularnej konsumpcji tych substancji, czego potwierdzenie znaleźć można w wartości wskaźników używania tych narkotyków w ciągu ostatnich 30 dni. Zaobserwowano jednocześnie niewielki spadek używania amfetaminy, ecstasy oraz leków uspokajających i nasennych.

Dostępność narkotyków pozostaje na poziomie zbliżonym do 2008 roku, ale jednocześnie zmniejszyła się w porównaniu do roku 2003.

Analizując postawy polskiej młodzieży, stwierdzić można, że miłość, przyjaźń, udane życie rodzinne i dzieci są najważniejszymi celami przynajmniej dla połowy badanych. Z drugiej strony najwyższy odsetek młodych osób ze wszystkich badań zadeklarował w 2010 roku osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej jako jeden ze swoich celów. Ponad połowa ankietowanych ocenia swoją sytuację jak dobrą lub bardzo dobrą. Polepszyła się sytuacja materialna badanych uczniów i zmniejszyły się różnice między młodzieżą mieszkającą na wsi i w mieście. Na podstawie wyników badania można stwierdzić, iż większość uczniów wychowuje się w przyjaznej atmosferze i znajduje porozumienie z bliskimi. Nie zmienia to faktu, że młodzież jest ostrożna w kontaktach z innymi.

Bibliografia

Badora B. i inni, *Młodzież 2010*, Fundacja CBOS, 2011.